

*Миленко Бодин**

СТРАТЕШКИ МЕНАЏМЕНТ НАЦИОНАЛНИХ ИНТЕРЕСА - БУГАРСКА И СРБИЈА

Сажетак

У тексту се разматра стратегија остваривања националних интереса Бугарске и Србије у призми прокламованих вредности и циљева у стратешким документима држава с једне стране, и стварног деловања „на терену“ с друге стране. Различитост ситуација у којој делују две суседне земље упућује на закључак о потреби развијања стратешког менаџмента који би се у случају Србије морао да руководи критеријумима обнове националног идентитета, националног интегритета и суверенитета у препознавању и остваривању националних интереса.

Кључне речи: Национални интереси, стратегија, држава, менаџмент, регион.

Увод

Како се исказују а како спроводе национални интерес, данас, када је национална држава као категорија схваћена као скоро архаична категорија?

Државе ипак имају легитимне интересе и исказују их путем јавних опредељења у унутрашњој и спољној политици и поводом тога издају најважнија доктринарна опредељења

* Доцент, Факултет безбедности, Београд

од којих је можда најважнији онај посвећен „стратегии националне безбедности“.

Покушаћемо да укажемо како се својства националних интереса артикулишу или спроводе на „леђима“ државних интереса за безбедношћу. То подразумева и нарочити, непроглашени стратешки менаџмент стварних политичких и националних циљева.

Стратешки менаџмент можемо разумети као организовано деловање са циљем остваривања виталних и дугорочних циљева субјекта деловања а то су пре свега опстанак и развој (перспектива), као и постизање трајне конкурентске способности. У том смислу стратешки менаџмент нација (националног ентитета чија је кровна организација по претпоставци националних интереса оличена у – држави) представља планско деловање на остваривању најважнијих националних интереса на основу *дефинисаног концепта* интереса и вредности, *процена* фактора реализације у стварним условима, *ресурса* за деловање као и *критеријума* за остваривање циљева односно евалуацију учињеног.

Национални интереси и стратегија државе

Нација прати логику ентитетске структуре у погледу разликовања темељних интереса и изведених интереса. У том смислу прати и својства ентитетске безбедности. У том погледу би се разликовали фундаментални и прагматични интереси, као два лица једне целине унутар светско историјског пресека у времену и простору бивања.

Национални интерес, дакле, није ствар произвољног тумачења у различитим ситуацијама, већ се он различито обликује и надограђује у зависности од потреба. С тим у вези је и питање како се национални интерес односи према другим интересима и како се обликује унутар сопственог поља интересовања.¹

Унутар фундаменталних својстава мира, слободе и развоја може доћи до конфликта интереса за развојем уопште (одлучивање према спољашњим утицајима развоја) и инте-

1 О проблему субјективног и објективног аспекта националног интереса видети више у Симић Р. Драган, *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002, стр. 29-33.

реса за слободом (самостално одлучивање о путевима развоја).

Тако је Бугарска релативно брзо преломила када је реч о својој „развојној шанси“ и удаливши се од једног блока приступила другом али произашлим из аргумента о евроатлантским интеграцијама као брзом начину изласка из затечене беде народа и државе.

Србија је увек била на „правој страни“ за разлику од источног суседа али се то није видело на животној равни јер су „праве одлуке“ плаћене оном ужасавајућом ценом због које се и доносе стратешка документа о националној безбедности. Ради њихове превенције.

Прагматична својства указују на динамички положај нација у окружењу као и однос њене унутрашње и спољашње моћи може да одлучи о томе шта је у датој ситуацији национални интерес.

Сагледавање „укупног“ националног интереса на пример, може да покаже да је (привремено) жртвовање дела слобде на рачун прилагођавања процесима привредног развоја које намеће ближе или шире окружење залога обезбеђивања артикулације сопственог начина живота у новонасталим околностима.

Слично важи и за сагледавање интереса мира и слобде, или мира и развоја. Тако се, рецимо, прагматички регулише интерес за миром у друштву или према споља, у зависности да ли се може сматрати да је слобода нације остварена или је угрожена, па се мора бранити средствима који угрожавају мир према споља и унутра.

Национални интереси су променљиви као и сви остали интереси. Променљивост интереса уопште основа је за подразумевање „неухватљивости“ националног интереса. Међутим, променљивост не води нужно у произвољна тумачења, већ и национални интереси подлежу одређеној законмерности промена као и неки други интереси.

Јавни интерес за општим условима или стандардима живота људи доводи се у везу са националним интересом. Из тога може да произађе да се национални интерес некритички поклапа са осталим облицима јавног интереса као што је очување јавног поретка или „борба против организованог криминала“. То су примери неспецифичног националног ин-

тереса који свакако јесу у пољу интереса нације, али не и они примарни, на које се мисли као *фундирајуће националне интересе*, из којих могу претходни уопште да се изведу.

Али и ту лежи могућност за стратегију остваривања националних интереса посредством интерпретрације јавног или државног интереса за безбедношћу.

Бугарски менаѢмент националних интереса

У *Концепцији о националној безбедности*,² се констатује да је у свету “смањена опасност од глобалног нуклеарног рата, да јачају тенденције о мирном решењу међудржавних конфликта, побољшавају се механизми Савета безбедности УН за управљање кризама и знатно је смањена опасност од непосредне војне агресије против Бугарске.

У Војној стратегији, прихваћеној од стране бугарског Генералштаба 2002. године, приликом дефинисања стратегијског окружења Бугарске, истиче се да „у међународним односима доминирају позитивне тенденције, да се развија поверење и сарадња, шире се и продубљују процеси европске и евроатлантске интеграције, јача мир и безбедност, расту могућности за управљање кризама и одвраћање од конфликта“. У том контексту се констатује да је „степен опасности од светског сукоба низак и не представља опасност по светски мир“. Међутим, овакве позитивне тенденције на глобалном нивоу, су контрапродуктивно деловале на стабилност појединих региона и држава. Појавили су се, до сада, нетрадиционални ризици и претње које угрожавају стабилност и безбедност држава и региона: међународни тероризам и организовани криминал, етничке и религиозне супротности, нелегална трговина оружјем и технологијама за њихову производњу, избеглички и емиграциони проблеми, трговина људима и дрогом, еколошке претње и слично.

Када су у питању опасности које прете бугарској националној безбедности, из региона западног Балкана у Војној доктрини се наводи да је то даља нестабилност ситуације у БиХ, Косову и Метохији и Републици Македонији. Конкре-

2 Савић Андреја и др. , *Безбедност света - од тајности до јавности*, Институт безбедности, Београд 2002, стр. 396 и даље) у књизи се овај документ означава као „Стратегија националне безбедности Републике Бугарске“.

тизујући ризике и претње по националну безбедност, Војном доктрином (стр. 5) дефинишу се и њихови појавни облици: политичка, економска и војна нестабилност у земљама региона Југоисточне Европе; етничке и религиозне противречности у неким деловима Западног Балкана; нерешена територијална и гранична питања међу државама региона; специфични ризици и нетрадиционални изазови безбедности као: међународни организовани криминал, међународни тероризам, трговина дрогом, оружјем и људима, еколошки и национални проблеми.

На основу овако дефинисаних ризика и претњи, Концепцијом о националној безбедности дефинисани су и принципи националне безбедности: национална безбедност се заснива на строгом придржавању одредби Устава Републике Бугарске, закона донетих у парламенту Бугарске и ратификованим међународним споразумима и конвенцијама; Бугарска нема територијалних претензија према ни једној земљи у региону али и не признаје њихове претензије према својој територији; Бугарска не изграђује своју безбедност на рачун других држава и друштва; политика Бугарске се заснива на лојалности у обостраним интересима и односима са другим државама и међународним савезима; Бугарска се залаже за јачање безбедности Балкана али је против балканских војних и политичких савеза.

Полазећи од изложених објашњења у бугарским документима, национална безбедност те земље би се могла дефинисати као „свеукупност политичких, економских, војних, социјалних, правних, еколошких и других фактора и услова, који гарантују територијални интегритет државе, стабилност друштва и права грађана“.³

Из стратешког документа о националној безбедности Бугарске али и њеног спровођења у пракси виде се неке важне одлике.

Прво, уобичајено мешање концепција националне и државне безбедности, где се под назив национална безбедност укључују и специфичне и неспецифичне (опште) претње по безбедност, како националних интереса за безбедношћу тако

3 В. Аsenov - P. Kiprov, *Теорија на контраразузнаването*, Труд, Софија 2000, стр. 15.

и интереса за безбедношћу државе. То је могуће објаснити на два начина.

Пре свега ради се о слеђењу англосаксонске матрице тумачења националне безбедности где је она протумачена као идентична државној безбедности па онда сви послови који потпадају под интерес безбедности као јавног интереса за безбедношћу друштва јесу уједно и интерес државне безбедности.

Друго национална безбедност се прећутно схвата као интегрална безбедност (концепт у квантитативном смислу обухвата свеукупност проблема безбедности у просторном и функционалном смислу).

Било да се ради о првом или другом објашњењу оваква концепција погодује мимикријском деловању у покушају остваривања (не)декларисане националне безбедности.

Стратешки документ онда подразумева стратешки менаџмент остваривања националне безбедности у коме је он само један инструмент стварања услова за стварно и (могуће) другачије од декларисаног остваривања циљева интереса националне безбедности.

Бугарска осмишљава менаџмент националних интереса ослањањем на прокламативне вредности из своје стратегије националне безбедности која ставља у први план устав Републике Бугарске утемељен на „европским вредностима“. А то значи на заштити људских права као и на изведеним правима својих грађана које и држава Бугарска легитимно треба да заштити.

Тако је Бугарска учинила читав низ државних потеза у правцу стварања „атмосфере“ тј. услова да се у региону и Европи прихвати да се њен државни интерес протеже изван државних граница, односно на делове Републике Србије и БЈР Македоније.

Великом броју држављана Македоније понуђено је држављанство Бугарске који са бугарским пасошем могу слободно да путују и чак траже посао у Европској Унији. Такође у великом броју су дељене стипендије младим људима за студирање у Бугарској уз најдиректније могуће утицаје на њихов национални идентитет – учењем бугарског језика као матичног и бугарске историје као оне „исправне“.

Менаџмент повезивања грађанских и националних интереса посредством ангажовања државних ресурса врхуни у освајању срца обичног човека решавањем практичних питања из свакодневног живота. Тако се омогућује „свесрдна помоћ“ приликом регистрације половних возила из увоза, оних које није могуће регистровати по „лпкалним законима“.

Истовремено, Министарство „за бригу о Бугарима ван Бугарске“, на челу са најистакнутијим гласноговорником стратешког менаџмента Велике Бугарске (*Голема Булгарија*) Божидаром Димитровом⁴ нуди популарна издања књига о бугарском идентитету Македоније. То иде дотле да се стиче утисак да је на делу борба „књигом на књигу“ за историјску свест грађана у Македонији. Тако је Божидар Димитров лично одговорио на владајућу стратегију у Македонији како македонски национални идентитет потиче из времена која у ствари претходе историјским ломовима на простору Македоније у задњих хиљаду година. Реч је о настојању да се садашња Македонија повеже са оном античком па се у ту сврху у сваком граду у Македонији диже споменик Александру Македонском. Бугарски „коментар“ стао је у књигу карактеристичног наслова *И Александар Македонски беше Булгарин*.

Свеукупна културна и историјска идентификација у јавном животу Бугарске преточена је у публикације које делују по европски нејаком простору где Бугарска види могућност продора на крилима евроатланске залеђине.

Неоспорно, стратешки менаџмент националних интереса Бугарске има и мерљиве учинке. Рачуна се да је око 100 000 грађана Македоније добило држављанство републике Бугарске.

Према Србији менаџмент стратешког деловања усмерен је на политичко и економско деловање према просторима који су сврстани у мапе „историјске“ Бугарске. Тако се нарочито наступа у општинама јужне и источне Србије. Тамо где живе припадници бугарске националне мањине делује се више политички него економски, комбиновањем политичких аргумената о припадности Бугарској и економском назадовању у Србији. Различити облици политичког деловања на том

4 Божидар Димитров, на челу министарства за Бугаре ван Бугарске и вишегодишњи директор Бугарског национално-историјског музеја који је оличење велико-бугарских схватања како историје тако и садашњости. (прим. аутора).

подручју пропраћени су „аргументима“ за измену *Нејског уговора* којим је после Првог светског рата Бугарској одузет појас државне територије са местима Димитровград, Босилеград и Струмица (у Македонији).

Према другим општинама у Србији наступа се пре свега економски а нарочито кроз (исплативу) приватизацију српских предузећа и то од стране бугарског капитала или још чешће усмеравањем мешовитог евро-бугарског капитала у некад значајна предузећа у Србији. Неки од случајева су и *Српска фабрика стакла* у Параћину или *Здравље* у Лесковцу.

Српски менаџмент националних интереса

С друге стране Србија као да се и даље налази у дефанзиви после рушења заједничке државе Југославије и после повлачења са територија укључених у национални интерес Србије с почетка двадесетог века. Тек у новије време се артикулише стратегија националне безбедности а за разлику од Бугарске доктринарна опредељења нису за сада пропраћена „видљивим“ менаџментом националних интереса на терену њиховог практичног остваривања.

Ево шта се између осталог каже у документу под називом *Стратегија националне безбедности Републике Србије*.⁵

„Интереси Републике Србије израз су виталних вредности и потреба грађана, народа и државе и произилазе из највиших вредности које су утврђене Уставом Републике Србије.

Република Србија основним националним вредностима сматра, пре свега, независност, суверенитет и територијални интегритет, слободу, једнакост, изградњу и очување мира, владавину права, демократију, социјалну правду, људска права и слободе, националну, расну и верску равноправност и равноправност полова, неповредивост имовине и очување животне средине. Националне вредности штите се остваривањем националних интереса.

5 Као званични документ, процедурално прихваћен у врховном законодавном телу Народној скупштини Републике Србије, објављен је на сајту Министарства одбране Владе Републике Србије под истим насловом *Стратегија националне безбедности Републике Србије*. Извор – сајт Министарства одбране, www.ministarstvo.odbrane.republike.srbije.rs, 2011 год.

Национални интереси обухватају све области друштвеног живота и у сагласности су са универзалним вредностима и стремљењима демократских друштава савременог света. Заштита националних интереса је општи циљ и смисао постојања и функционисања система националне безбедности.

Својом спољном политиком, унапређивањем сарадње са суседима и изградњом заједничких капацитета и механизма за решавање противречности, спорова и свих врста изазова, ризика и претњи на регионалном и глобалном плану, Република Србија доприноси *стварању мирног, стабилног и сигурног безбедносног окружења*.

Република Србија се залаже за *очување и развој међународног поретка*, утемељеног на принципима правде, поштовања међународног права и политичке и државне равноправности. Као одговорна чланица међународне заједнице, Република Србија поштује међународно право, Повељу УН, Хелсиншки завршни акт и преузете обавезе и залаже се за мирно решавање спорова између народа и држава.

Интерес Републике Србије јесте да стално одржава и учвршћује везе Срба који живе и раде у иностранству са митичном државом, унапређује културне, економске и друге облике сарадње са њима и подржава очување њиховог националног и културног идентитета.

Својим националним интересима Република Србија дефинише основне претпоставке за заштиту сопствених националних вредности уз уважавање интереса других држава у региону и свету. Њено опредељење јесте да развија и унапређује добросуседске односе, активно учествује у заштити вредности које дели с државама укљученим у процес европских интеграција, великим силама и другим државама савременог света, у складу са сопственим националним интересима. Република Србија је одлучна да употреби све расположиве капацитете и ресурсе за заштиту својих националних интереса⁶.

Отворено је питање да ли на основу реченог Србија остварује националне интересе?

6 Цитат је из одељка под насловом „Национални интереси у безбедности“ а унутар интегралног текста *Стратегија националне безбедности. Републике Србије*.

Критеријуми менаџмента националних интереса

Када се питамо да ли су национални интереси остварени, интересујемо се да ли нација живи у миру или рату, да ли је слободна или није, и да ли се развија или пропада. Зато се овде ради, заправо, о питању претпоставки за одговоре на ова питања. Без артикулације (пред)услова за тестирање „реалности“ националних интереса ми нећемо моћи да знамо да ли националног бића има уопште или не. *Нација неће знати*, ни да ли је уопште у сукобу са неким, или нечим - све док не доживи „отрежњење“ у суочавању са последицама.

Дакле, остваривање националних интереса примарно се „тестира“ на националном идентитету а онда и на њеном интегритету и суверенитету.

Национални идентитет

У Србији је још увек стање неусаглашености између прокламација у појединим документима и стварног менаџмента стратешких националних интереса.

Стављање националних вредности у негативан контекст као “извор нетолеранције”, „препрека прогресу“, као “превазиђене историјске идеје у односу на глобалне цивилизацијске токове“, само су мали исечак ставова који сведоче о центрипеталним силама релативизације националне свести. Национални идентитет који претпоставља различитост и размену у садржајној целини треба да буде анихилиран ничим ограниченим процесом уважавања и прихватања вредности из домена наднационалних структура моћи.

Србија као држава (за разлику од Бугарске) не артикулише довољно практично потезе који би очували националну свест српског живља у региону. Последица тога је стално смањивање броја оних грађана у суседним земљама који се изјашњавају као Срби. То је видљиво нарочито у Републици Хрватској и Црној Гори услед дуготрајне антисрпске кампање али и у Републици Македонији где је антисрпска политичка власти мање гласна али по бугарском моделу менаџмента усмерена на практичну равн живота грађана.

Чиниоци дестабилизације националне структуре редовно су праћени ставовима који на свим нивоима утичу на уверења о стварном (ефективном) националном животу српског народа. Карактеристична је афирмација интереса приватно-грађанских, класно-социјалних или уопштено-цивилизацијских, на рачун националних интереса.

Тако се указује на негативне или фактички искривљене особине националне историје, на предности па и супериорност других националних култура или „цивилизацијских резултата“ група народа на које се треба угледати. Појединачни и друштвени ставови се претачу и у ставове политичких организација које са аспекта усмеравања моћи додатно ојачавају утицај таквих ставова. Такво деловање на свест становништва може имати краткорочне и дугорочне циљеве и потпада под различите форме специјалног рата.⁷

Национални интегритет

Остваривање националних интереса развојем националног идентитета основ је и за развој националног интегритета и суверенитета.

Интегритет као критеријум остваривања интереса пре свега значи деловање усмерено ка очувању или обнови целovitости националног ентитета у свету, односно у грађењу институционалних веза које као целина омогућују реализацију националног интереса.

Отаџбинска свест је од кључног значаја за остваривање националног интегритета. Она је, како легитимациони основ било које државе која носи национално препознатљиво име, тако и фактор интегрисања људи на матичним националним просторима, али и оних у расејању.

Стратешки менаџмент националних интереса зато треба сагледати са аспекта угрожавања отаџбинског интегритета. Угрожавање интегритета се може схватити као деловање ка стварању услова за измену карактера делова државног али и националног простора различитим насилним формама.

7 О облицима специјалног рата кроз субверзивно деловање непријатељских тајних служби видети више у: Савић Андрија, *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Београд, 2000, стр. 123-170.

Ту спадају најтеже, као што су геноцид, етничко чишћење и они мање видљиви који на дуже стазе треба да доведу до измене националне структуре, као што су разне форме притисака на исељавање, уништавање националних обележја који историјски и културно дефинишу простор у прилог одређене националне заједнице.

Одбрана од оваквих облика угрожавања захтева целовито деловање које потврђује национални интегритет као критеријум националне безбедности. По том критеријуму Србија се не може похвалити ни резултатима повратка протераних Срба у наше време а камоли обновом интегритета из примарног колапса I и II светског рата.

Национални суверенитет

Када је реч о националном суверенитету, он се такође профилише као критеријум стратешког менаџмента националних интереса на свим нивоима јер се односи на остваривање тих интереса оличених у вредностима као што су неометани живот и развој у миру, слобода и независност. Суверенитет се исувише стандардно описује као аспект безбедности државе према спољњем свету, или као степен спровођења и функционисања власти унутар државне територије.⁸

Национални суверенитет се заснива на делегирању национално опредељеног суверенитета појединаца и друштвених институција у државну власт која штити националне вредности на својој територији и заступа их изван својих граница. Уколико то државна власт не чини, државни суверенитет се не преклапа са националним суверенитетом.

Да ли је држава Србија присутна у животу грађана српске националности у региону?

Бриселски споразум предвиђа Заједницу српских општина на Косову и Метохији, у Босни и Херцеговини постоје специјалне паралелне везе са Републиком Српском и то је све. Подсећам да је БЈР Македонија била у саставу државе Србије до другог светског рата а да се становништво у великом проценту изјашњавало као српско. На тлу Македоније

8 О комплексној природи појма суверенитет у контексту промена у међународним односима видети: Чарлс Шлајхер, *Суверенитет, у Међународни односи. Практикум*, ФЦО, Београд, 2003, стр13-23.

одиграле су се све најзначајније битке српске војске у ослободилачким ратовима – Куманово 1912; Брегалница 1913; Кајмакчалан 1918.

Србија има дакле основа да буде присутна у отаџбинској свести тамошњег народа али и да остварује стратешки менаџмент у правцу ентитетског повезивања народа и државе.

Закључак

Питање стратешког менаџмента националних интереса зависно је од укрштања општег и посебног одређења политичког поретка - државе. Ради се о успостављању “равнотеже” између хоризанталне, *општедржавне* компоненте суверенитета и његове вертикалне, *отаџбинске* компоненте.

Са становишта те испреплетаности национални интереси се не могу реализовати помоћу државе уколико се суверена власт не заснива на уставу и законима који не артикулишу основне националне вредности.

Историјско искуство Србије док је била у саставу СФРЈ сведочи до каквих последица по националне интересе таква државна пракса може да доведе.

Уколико устав не афирмише отаџбински карактер државе, а закони права матичног народа државе, улога и карактер државе са становишта националне интереса остају дубиозни, јер функција државних органа и употреба државног апарата подлежу различитим политичким па и идеолошким интерпретацијама.

То је видљиво у догађајима који угрожавају националне вредности, било спремности да се оне бране у рату, било тиме да се бране и изграђују у релативном миру кроз формирање релевантних установа. А те установе и њихове организационе јединице треба да буду у функцији стратешког менаџмента а не тек доктринарних опредељења што нас учи и модел понашања Бугарске насупрот Србији.

Литература

- Симић Р. Драган, *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002, стр. 29-33.
- Савић Андрија, *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Београд, 2000.
- Савић Андрија и др. *Безбедност света - од тајности до јавности*, Институт безбедности, Београд 2002, (овај документ се означава као „Стратегија националне безбедности“).
- В. Asenov - Р. Кипров, *Теорија на контраразузнаването*, Trud, Sofija 2000.
- Шлајхер Чарлс, *Суверенитет*, у *Међународни односи* (Практикум), ФЦО, Београд, 2003.
- Ковач М. , *Стратегијска и доктринарна документа националне безбедности*, Свет књиге, Београд, 2003.
- Ansoff H. L. : *Strategic Management*, The Macmillan Press, London, 1984.
- Република Србија, Министарство одбране, „Стратегија националне безбедности Републике Србије“, приступачно на сајту www.ministarstvo.odbrane.republike.srbije.rs

Milenko Bodin

*THE STRATEGIC MANAGEMENT OF
NATIONAL INTERESTS
- BULGARIA AND SERBIA*

Resume

How to interpret the national interest in the light of general orientation of the public policy or more precisely the documents of strategic character? How do the proclaimed state interests and national interests that are always the object of interpretation overlap? In this paper the mentioned questions are studied on the cases of Serbia and Bulgaria.

The mode of action of Bulgaria in the region where also Serbia belongs testify about the particular management of state resources on the level of practical influence and that in the field of recognition of national interests. The whole series of acts and the creation of instruments for application of the strategic goals go in favour of harmonization, or more precisely in favour of instrumentalization of the state and european orientation within the strategy of national management. The effects of this behaviour is visible, even measurable, in the Former Yugoslav Republic of Macedonia, and also in the other way in some territories of Serbia.

On the other hand, it could be said that Serbia is actually in a defensive position after the disparition of former state Yugoslavia and after its withdrawal from the territories which were englobed by the serbian national interets at the beginning of the twentieth century. Only recently the strategy of national interests is articulated and unlike of Bulgaria the doctrinal orientations are not followed at the moment by "visible" management of national interests in the field of their practical realization. For establish the efficacy in the application of strategic management of the national interests of Serbia a analysis about the applicability of the national identity, national integrity and sovereignty is proposed.

Key words: national interests, strategy, state, management, region.